

SAMOVAARI JA HUOPATOSSU

Yrjänän pakinoita Laatokka-
lehdessä

Sari Eskola, Yrjö Laine

SAMOVAARI JA HUOPATOSSU

**SAMOVAARI JA
HUOPATOSSU
YRJÄNÄN PAKINOITA
LAATOKKA-LEHDESSÄ
1929–1937**

**Sari Eskola ja Yrjö Laine
(toim.)**

© 2024 Sari Eskola, Yrjö Laine

Kannen suunnittelu: Yrjö Laine

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN: 978-952-80-5071-1

Mikä onkaan sen mainiampi laitos kuin korea, kullan- tai hopeankiiltävä samovaari? Pysyy siinä kuumana ihanainen juoma, tsaiju. Hauskaa on istua illat pitkät pöydän ääressä ja laskea aina kuumasta samovaarista kultaista juomaa, sekoitella siihen sokeria ja erilaisia hyvän tuoksun ja maun antavia marjahilloja. Hörpiskellä juomaa vaikka kymmenet lasit, tyhjentää suuren samovaarin sisällys. Kääntyy siinä hörpiskellessä kieli, laulukin kajahtaa ja vaikkapa tsajujuoman lumoissa tripatskaksikin pistää. Oi sinua onnellinen Venäjänmaan kansa, jolla on ilo omistaa tietoisuus siitä, että verrattoman samovaarin on joskus ammoisina aikoina oma kansalaisesi keksinyt.

Entä sitten huopatossu? Siitähän oikeastaan nyt olisikin ylistys- ja valitusvirsi tehtävä. Erilaatuinen on tämä kapine samovaariin verrattuna, toiset ovat sillä tarkoitukset. Se jalan kylmimmälläkin pakkasella lämpimänä pitää. Kääräiset vain rätin jalkasi ympärille ja päälle vedät pehmoisen huopatossun, niin eipä ylety pakkasen vihat varpaisiisi. Kävellä voit siinä jalkineessa vaikkapa Siperian laajat lumikentät pitkin ja poikin. Lääkäreitä ei tarvita paleltunutta jalkaa poikki sahaamaan. Hyvä on samovaari, mutta hyvä huopatossukin.

ALKUSANAT

Sortavalan seminaarin lehtorit perustivat suomenmielisen Laatokka-lehden vuonna 1881. Pieni maaseutulehti ilmoitti tarkoitukseksaan toimia paikkakunnan äänenkannattajana ja «niiden silmittömien hyökkäysten torjumiseksi, jotka tähtäävät meidän kansallisen ja valtiollisen olemuksemme hävittämistä».

Yrjänä oli ahkera pakinoitsija Laatokka-lehdessä 1920-luvun lopusta seuraavan vuosikymmenen loppuun. Tänä pakinoiden kulta-aikana Suomi eli tilanteessa, jossa itsenäisyys oli vielä nuori ja itäinen naapuri hengitti edelleen uhkaavasti niskaan. Tuore sosialistinen Neuvostoliitto vaikutti etenkin Raja-Karjalan elämään tavoilla, joita muualla Suomessa ei osattu edes ajatella.

Yrjänän kynä oli terävä. Hän oli sivistynyt ja tarkkanäköinen maailmanpolitiikan ja etenkin Neuvostoliiton tilanteen pohdiskelija. Kielitaitoisena älykkönä Yrjänä pystyi seuraamaan myös venäjänkielisiä lehtiä ja raportoimaan havainnoistaan varsin yksityiskohtaisesti. Hänen retoriikkansa oli pitkälti samaa, jota käytettiin laajemminkin itänaapurista kirjoitettaessa.

Erityisesti Neuvosto-Karjalan tilanne kiinnosti Yrjänää. Sinne sisällissodan hävinneet punasuomalaiset ja Karjala-kuumeen tartuttamat amerikansuomalaiset rakensivat omaa ihanneyhteiskuntaansa. Aluetta oli aiemmin pidetty suomalaisen kulttuurin tyyssijana, mutta nyt kaikki oli murroksessa. 1920–30-lukujen neuvostoyhteisö muodostaa aivan oman lukunsa ulkosuomalaisten historiassa. Niin sanotusta Gyllingin Karjalasta on kirjoitettu lukuisia kirjoja, mutta harvemmin aikalaisen silmin.

Yrjänä-nimimerkin takaa löytyy vuosina 1896–1948 elänyt Aarno Allan Pekkanpoika Katermo (aik. Myllynen), joka syntyi vuonna 1896 Lieksan Pielisjärvellä kauppiaan pojaksi. Hän liittyi vuoden 1915 alkupuolella vapaaehtoisena Saksassa sotilaskoulutusta antavaan Kuninkaalliseen preussilaiseen jääkäripataljoonaan ja taisteli ensimmäisessä maailmansodassa Saksan itärintamalla Misse-joella, Riianlahdella ja Aa-joella. Tästä elämänvaiheesta hän mainitsee 2. helmikuuta 1933 kirjoitetussa pakinassa.

Maailmansodan jälkeen Katermo opiskeli Münchenissä musiikkia sekä kirjallisuus- ja taidehistoriaa. Tämän jälkeen hän palasi Suomeen ja työskenteli Karjalan Aamulehden ja Etelä-Suomen toimituksissa. Myöhemmin hän purki ajatuksiaan eri lehtiin pakinoiden, artikkelien, arvostelujen ja novellien muodossa.

Laatokan pakinat loppuivat kuin seinään hieman ennen sotia. Talvisodan aikana Katermo toimi eri aikakauslehdissä, kunnes jatkosodan alkaessa hänet sijoitettiin joukkueenjohtajaksi ja vartiopäälliköksi ilmasuojelukomppaniaan Munkkiniemeen. Hän palveli myös Helsingin suojeluskuntapiirin liikennetöissä. Rauhan tultua Katermo jatkoi lehtialalla. Kuoltuaan hän sai viimeisen leposijan Kaartin hautausmaalta Hietaniemestä.

Suuren pohjatyön teokselle teki Yrjö Laine etsimällä järjestelmällisesti Yrjänän laajasta tuotannosta vuosien 1929–1937 Laatokka-lehden pakinat sekä skannaamalla ja puhtaaksikirjoittamalla koko aineiston. Pakinoista vain murtoosa on valikoitunut tähän kirjaan. Työn edetessä alkoi olla selvää, että Yrjänän näkökulma rajantakaiseen elämäänsä on ainutlaatuinen ja niin värikkäästi kirjoitettu, että se ansaitsee tulla julkaistuksi laajemmallekin yleisölle. Yrjö myös

jäljitti oikean henkilön nimimerkin takaa kahlaamalla läpi jokaisen Saksassa palvelleen 2 000 jääkärin tiedot. Pimennossa ollut Yrjänän henkilöllisyys tuli vihdoinkin päivänvaloon. Sari Eskola teki varsinaisen kirjan toimitustyön, jossa yhtenä tärkeänä osana oli venäjänkielisten käsitteiden avaaminen lukijalle. Molempien toimittajien kiinnostus aiheesta kohtaan lähti liikkeelle oman esi-isän, aikansa suomenmielisen kansanvalistajan Georg Wasiljewin kytköksistä Raja-Karjalaan ja etenkin Laatokka-lehteen.

Pakinat julkaistaan kirjassa sellaisinaan. Kuitenkin joistain kohdin on poistettu pahimpia painovirhepaholaisia ja tekstiä tiivistetty lukemisen helpottamiseksi. Kielen normit ja konventiot ovat muuttuneet jonkin verran historian kuluessa, eikä ole ollut tarkoituksenmukaista oikolukea pakinoita. Kielellisestikin ne edustavat kaikkine puutteineen hyvin ajan kuvaa. Yrjänä puhuu ajan tavan mukaan itsestään monikon ensimmäisessä persoonassa.

Pakinoiden keskeisiä paikkoja, poliittisia henkilöitä ja lehtiä esitellään lyhyesti kirjan alussa. Mainitut henkilöt ovat kaikki Neuvostoliittoon ihanneyhteiskunnan perässä lähteneitä yhtiökommunisteja. Stalinin vainoissa tapettiin suurin osa Neuvostoliitossa asuneista johtoasemissa toimineista suomalaisista kommunisteista. Viimeinen pakina käsittelee näitä traagisia vainoja.

Rymättylässä ja Nurmijärvellä

Tammikuussa 2024

Sari Eskola, Yrjö Laine

Keskeisiä henkilöitä

Toivo Antikainen, lempinimeltään «Toiska» (8. kesäkuuta 1898 Helsinki - 4. lokakuuta 1941 Arkangeli, Neuvostoliitto), oli kommunisti ja Neuvostoliitossa sotilas-uran tehnyt puna-armeijan upseeri. Antikainen säästyi Stalinin vainoilta, sillä hän sai Suomessa syytteen valtiopetoksen valmistelusta ja murhasta. Hän menehtyi lento-onnettomuudessa Arkangelissa. (Kuva: Museovirasto.)

Edvard Gylling (30. marraskuuta 1881 Kuopio - 14. kesäkuuta 1938 Kommunarkan teloituspaiikka, Neuvostoliitto) toimi Karjalan tasavallan pääministerinä vuosina 1920–1935. Gylling sai liikanimen Karjalan keisari, ja hänen mukaansa on nimetty kokonainen joenvarsi Petroskoissa. Hänen politiikallaan oli pitkään Stalinin hyväksyntä, mutta lopulta nationalismi koettiin uhkaksi neuvostovallalle. Monen muun tavoin Gylling vangittiin ja teloitettiin. (Kuva: Museovirasto.)

Otto Wille Kuusinen (4. lokakuuta 1881 Laukaa - 17. toukokuuta 1964, Moskova) oli kommunisti ja vallankumouksen aatteellinen isä, joka pakeni valkoisten voiton jälkeen monien muiden tavoin rajan taakse. Hän teki pitkän uran Neuvostoliiton puolella ja johti talvisodan aikana Terijoen hallitusta. Kuusinen oli yksi harvoista, jotka selvisivät Stalinin puhdistuksista. Kuusisen toinen vaimo Aino kiersi Siperian vankileirejä 15 vuoden ajan. (Kuva: Työväenmuseo Werstaan kuvakokoelmat.)

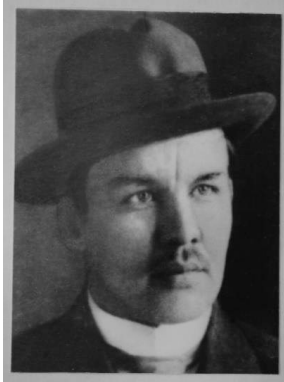

Kullervo Manner (12. lokakuuta 1880 Kokemäki - 15. tammikuuta 1939 Uhta-Petšora, Neuvostoliitto) vallankumouksellinen kommunisti ja Suomen kommunistisen puolueen perustajajäsen. Manner eleli muun kommunistieliitin tavoin Neuvostoliitossa varsin etuoikeutettua elämää. Hän kuoli epäselvissä olosuhteissa Uhtpešin leirillä. (Kuva: Museovirasto.)

Yrjö Murto (24. elokuuta 1899 Re-
vonlahti - 17. joulukuuta 1963, Hel-
sinki) siirtyi Neuvostoliittoon vuonna
1930. Kesällä 1935 hän sai komen-
nuksen maanalaiseen puolueetyöhön
Suomeen mutta jäi kiinni lähes heti ja

istui vankilassa Moskovan välirauhaan (1944) asti. (Kuva:
Finlandia kuva, kansan arkisto.)

Kustaa Rovio (23. tammikuuta 1887
Pietari - 21. huhtikuuta 1938 Kom-
munarkan teloituspaiikka, Neuvosto-
liitto) oli Suomen kommunistisen
puolueen ja Neuvostoliiton kommu-
nistisen puolueen tärkeä yhdysmies.
Gylling sai Roviosta hyvän aisaparin,
kun hänet valittiin kommunistisen

puoleen aluekomitean johtoon Neuvosto-Karjalaan. Rovio
teloitettiin Stalinin vainoissa. (Kuva: Työväenmuseo Wers-
taan kuvakokoelmat.)

Yrjö Elias Sirola (8. marraskuuta 1876 Piikkiö – 18. maaliskuuta 1936, Moskova) oli keskeinen hahmo Moskovassa perustetussa Suomen kommunistisessa puolueessa. Hän johti Lenin-koulun suomalaista osastoa. Sirola säästyi Stalinin vainoilta menehdyttyään sairaskohtaukseen. Toisin kuin vainoissa kuolleet, Sirola sai Neuvostoliitossa sankarihautajaiset. (Kuva: Museovirasto.)

Keskeisiä paikkoja

Neuvosto-Karjala (Karjalan ASNT) eli kukoistuskauttaan 1920–30-luvuilla Edvard Gyllingin johdolla. Sisällissodan seurauksena «työmiehen isänmaahan» muutti tuhansia punaiselle aatteelle omistautuneita, loikkareita ja muillutettuja. Heitä värvättiin jopa Amerikasta ja Kanadasta asti. Suomalaiset asettuivat lähinnä Petroskoihin sekä Uhtuan seudulle ja Aunukseen.

Neuvosto-Karjalaan muodostui paremmasta elämästä haaveileva, toiveikas suomalaisyhteisö. Todellisuus oli kuitenkin karuakin karumpaa. 1930-luvun Neuvostoliitossa nähtiin nälkää. Kaikki romahti lopullisesti, kun Stalin halusi juuri ennen talvisotaa puhdistaa koko Neuvosto-Karjalan; suomalaisyhteisö sai kokea erittäin synkän kohtalon.

Hiilisuon valtiontilalla Petroskoin laitamilla harjoitettiin karjataloutta. Sinne ei kulkenut minkäänlaisia julkisia liikennevälineitä. Valtaosa työntekijöistä oli suomalaisia, joista puolet amerikansuomalaisia. Kyseessä oli mallisovhoosi, jossa sovellettiin Amerikasta tullutta edistyksellistä osaamista. Hiilisuo oli Gyllingin «lempilapsi». Stalinin vainojen alettua siellä kuoli suuri osa lehmistä ilmeisesti myrkytykseen, minkä jälkeen työntekijät joutuivat vainon kohteeksi ja syytetyiksi karjan myrkyttämisestä.

Kontupohja rakentui suomalaisten ja amerikkalaisten työläisten toimesta kaupungiksi ja merkittäväksi teollisuuskeskittymäksi 1920–30-luvuilla. Stalinin vainoissa Kontupohjassa vangittiin 11 000 suomalaista. Upeaksi rakennetun kulttuuripalatsin kellarissa suomalaisia kuulusteltiin ja kidutettiin. Suomen kielen puhuminen katsottiin rikolliseksi ja vastavallankumoukselliseksi, kuten koko Karjalassa.

Petroskoin suksitehdas oli Gyllingille nimetty Neuvostoliiton suurin suksia valmistanut tehdas. Suurin osa työntekijöistä oli suomalaisia, monet amerikansuomalaisia. Käsintehdyistä suksista siirryttiin vähitellen koneelliseen tuotantoon. Työpaikka oli arvostettu, ja tehtaalla oli sekä omille työläisille tarkoitettu klubi että soittokunta.

Solovetskin saaret Vienanmerellä muodostivat pahamaineisen leirin, jossa vangit rakensivat rauta- ja maanteitä, kuivattivat soita ja uurastivat metsätöitä epäinhimillisissä oloissa. Stalin karkotti saarelle runsaasti Neuvostovallan vastustajia tai sellaisiksi epäiltyjä. Heitä oli kaikista yhteiskuntaluokista. Harva pääsi paikasta elävänä pois.

KESKEISIÄ LEHTIÄ

Izvestija toimi neuvostoaikana maan hallituksen lehtenä.

Pravda oli Neuvostoliiton johtava sanomalehti ja Neuvostoliiton kommunistisen puolueen keskuskomitean äänenkannattaja. Lehdestä kansalaiset saivat lukea puolueen virallisen kannan kaikkiin asioihin.

Punainen Karjala (Krasnaja Karelija) ilmestyi Petroskoissa vuosina 1923–1937 ja toimi Kommunistisen puolueen äänenkannattaja Karjalan alueella. Sen nimi oli alun perin Karjalan kommuuni.

Sotsialisticheskiy Vestnik oli menshevikkien julkaisema sosialistinen lehti, joka ilmestyi Neuvostoliiton ulkopuolella.

Vapaus oli Leningradissa vuosina 1918–1937 ilmestynyt suomalaisten kommunistinen lehti.

Kaiken kaikkiaan neuvostolehdistön tavoitteena oli aikaansaada uusia, tiedostavia, bolshevistisen ideologian omaksuneita ihmisiä, joilla on vahva neuvostoidentiteetti.

8. TAMMIKUUTA

Samovaari ja huopatossu

On kuultu jonkun koiranleuan sanovan, että venäläiset eivät ole mitään muuta keksineet kuin samovaarin ja huopatossun. Ei olisi siis tämän mukaan suuren sataviitisenkymmenmiljoonaa päättä käsittävän valtakunnan kansa kovinkaan suureilla kekseliäisyydellä pilattu. Ei olisi huoleton slaavi vaivannut koreata päätään mietiskelyillä eikä himoinnut patenteja. Mutta jo ovatkin edellä sanotut tavarat todellista patenttitavaraa ja niistä kannattaa ylpeillä.

Mikä onkaan sen mainiampi laitos kuin korea, kullan- tai hopeankiiltävä samovaari? Pysyy siinä kuumana ihanainen juoma, tsaiju¹. Hauskaa on istua illat pitkät pöydän ääressä ja laskea aina kuumasta samovaarista kultaista juomaa, sekoitella siihen sokeria ja erilaisia hyvän tuoksun ja maun antavia marjahilloja. Hörpiskellä juomaa vaikka kymmenet lasit, tyhjentää suuren samovaarin sisällys. Kääntyy siinä hörpiskellessä kieli, laulukin kajahtaa ja vaikkapa tsajujuoman lumoissa tripatskaksikin pistää. Oi sinua onnellinen Venäjänmaan kansa, jolla on ilo omistaa tietoisuus siitä, että verrattoman samovaarin on joskus ammoisina aikoina oma kansalaisesi keksinyt.

¹ tsaiju = tee

Kaikki tiedämme, mitä tapahtui marraskuussa 1939 ja edelleen kesäkuussa 1941 ja miten taistelu Suomen maasta eteni ja sai loppuratkaisunsa. Vähemmän on tietoisuutta siitä, miten vasta perustettu Neuvostoliitto, jota kutsuttiin muun muassa Polsulaksi, Sovettiliitoksi ja kaalimaaksi, vaikutti suomalaisten elämään etenkin Neuvosto-Karjalassa ennen sotia. Ristiveto bolshevismiin ja kapitalismiin välillä oli jatkuvaa, ja siitä pakinoitsija Yrjänän kirjoitukset tarjoavat monikerroksisen ja havainnollisen ajankuvauksen. Sosialistisessa «paratiisissa» elettiin idealismin aikaa ja uskottiin kaiken olevan mahdollista.

Sari Eskola on filosofian tohtori, suomentaja ja kustannustoimittaja, jonka kiinnostuksen kohteena on Suomen historia, erityisesti Venäjän vallan aika ja sodat.

Yrjö Laine on entinen vanginvartija, joka tutkii historiallisia henkilöitä ja vanhoja rikostapauksia.

BoD

9

789528

050711